

prognózování je výzkum perspektiv rozvoje vojenství, výzkum pravděpodobného charakteru budoucích válek (pokud se jim nepodaří předejít), výzkum možností předejít a zabránit válkám, výzkum potřebné přípravy na války (pokud se jim nepodaří zabránit), případně i výzkum důsledků různých možných vojenských střetnutí.

Geokosmický směr prognózování se orientuje k takovému problému, jako jsou: perspektivy boje se znečišťováním vod a vzduchu, boj s erozí půdy, perspektivy kultivace nevyužitých ploch a rekonstrukce zemského povrchu, perspektivy regulace přírodních procesů (jako např. odtoku vod, počasí a podnebí) v globálním měřítku, perspektivy rozvoje kosmonautiky a ovládnutí kosmu.

Knihu uzavírají tři obsažné a cenné přílohy: nástin struktury systému sociálního prognózování, přehled o organizaci výzkumu v oblasti sociálního prognózování v Sovětském svazu, socialistických zemích a hlavních kapitalistických zemích a rozsáhlý seznam publikací k problematice sociálního prognózování.

Recenzovaná kniha obsahuje mnoho informací pro široký okruh pracovníků. Dnes již není možné sestavit prognózu žádného složitějšího jevu bez prognóz celé škály sociálních procesů, které ovlivňují daný jev. Je to dáno vysokou propojeností, mnohonásobnými souvislostmi a interakcemi technických, ekonomických a sociálních jevů. Proto také sociální prognózy mají komplexní charakter. I. V. Bestuzev-Lada dobře a přehledně přibližuje problematiku a zvláštnosti různých směrů prognózování a metod v nich uplatňovaných.

Výklad problematiky prognózování přirozeně není vyčerpávající. Některé části jsou také diskusní (jako např. úvahy o možnosti uplatnění pojmu „futurologie“ i v socialistických podmínkách na s. 111–113, dělba některých problémů mezi technické a ekonomické prognózování, způsob zařazení řízení a rozhodování do tabulky na s. 112). Vcelku však jde o knihu, která velmi úspěšně seznamuje čtenáře s marxistickou koncepcí prognostiky a prognózování a s řadou věcných problémů v jednotlivých oblastech prognózování. Je to velmi důležité v době, kdy prognostika a prognózování jsou na počátku svého rozvoje a zároveň se těší mimořádnému zájmu odborníků, řídicích pracovníků i veřejnosti.

Miroslav Miček

E. P. Blinova: Socialno-ekonomičeskoje položenije trudaščichsja ženščin v Italii (Sociálně ekonomické postavení pracujících žen v Itálii)

Moskva, Nauka 1972, 164 s.

Itálie patří k zemím rozvinutého kapitalismu, která však neprošla hlubokým průmyslovým rozvojem předmonopolního období. Panství monopolů při nedostatečném rozvoji kapitalistických vztahů, uchování feudálních přežitků na vesnici, kontrast mezi zemědělským jihem a průmyslovým severem, dvacetiletá fašistická diktatura a silný náboženský vliv — to vše tvoří rámec, ve kterém E. P. Blinová zkoumá současné postavení italských žen.

Kniha je rozdělena do tří hlavních částí: 1. *Role italské ženy ve společnosti a v rodině*; 2. *Italská komunistická strana v boji za emancipaci žen*; 3. *Demokratické ženské hnutí v Itálii v boji za emancipaci žen, sociální pokrok a mír*.

Povšimneme si některých nejdůležitějších poznatků autorky, které podávají plastický obrázek o situaci italských žen.

Poválečný vývoj italského hospodářství se v řadě důležitých ukazatelů výrazně odlišuje od celého jeho předchozího vývoje. Země, pro jejíž hospodářský vývoj bylo po celé desetiletí charakteristické nízké tempo, učinila v padesátých letech prudký skok kupředu. Od sjednocení Itálie vzrostl národní důchod na jednoho obyvatele 3,5krát a více než polovina tohoto přírůstku se vztahuje na období po roce 1951. Za dvacet let (1951–1970) činilo průměrné roční tempo přírůstku průmyslové výroby 7,9%, což podle tohoto ukazatele pozvedlo Itálii na první místo v západní Evropě a na druhé (po Japonsku) v celém kapitalistickém světě. Rozhodujícími faktory průmyslového rozkvětu byly: rychlá industrializace země, rostoucí vnitřní trh, růst vývozu a zahraniční kapitálové vklady, zejména americké. Tento vývoj nebyl ovšem rovnoměrný, bez krizí a výkyvů. Hospodářský rozvoj z let 1958–1963 přešel v letech 1963–1965 v krizi, provázenou prudkým poklesem výroby. K výkyvům v italském hospodářství dochází i nyní, a i když nemají tak hluboké důsledky jako krize předválečné, zpomalují růst výroby a vyvolávají masovou nezaměstnanost. V těchto souvislostech vystupují zvláště ostře do popředí problémy zaměstnanosti žen, které tvoří hlavní část armády nezaměstnaných.

Podle oficiálních statistických údajů poklesla za posledních deset let ekonomická aktivita obyvatelstva jako celku a regres je patrný, zejména pokud jde o ženskou pracovní sílu. V roce 1959 činil podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva z celkového počtu obyvatel 43,8 %, v roce 1969 již jen 36,8 %. V roce 1959 bylo zaměstnáno 26,2 % žen z celku ženské populace v produktivním věku, v roce 1969 — 19,5 %. Tato úroveň zaměstnanosti je nejnižší ze všech zemí EHS a vyspělých kapitalistických zemí vůbec. Pokles počtu výdělečně činných žen se projevil i v zemědělství. Klesl za stejné období z 2,3 miliónu na 1,2 miliónu.

Krize italského hospodářství se projevila v několika závažných momentech. Odchod žen ze zemědělství nevedl ke zvýšení jejich zaměstnanosti v průmyslu, pouze nepatrně vzrostl počet žen v terciární sféře, která je feminizována. Za pozornost stojí skutečnost, že snižování zaměstnanosti žen nevedlo k jednoduchému návratu do domácnosti. Ženy, které ztratily zaměstnání, zůstaly na trhu práce, staly se z nich nezaměstnané a usilují o opětovné zapojení do pracovního procesu. Pokud jde o zemědělství, roste sezónní charakter ženské práce. Podle údajů z roku 1968 klesla zaměstnanost zemědělských dělnic na 74 dnů v roce.

Pokles výroby a pokles zaměstnanosti pracovní síly vede k masové emigraci italských

pracujících. V roce 1969 pracovalo v zahraničí již 27 000 italských žen.

Jednou z velmi rozšířených forem vykořisťování je domácká práce, kterou vykonávají především ženy. Tento druh práce je jedním z nejmarkantnějších projevů nejzaostalejších kapitalistických vztahů. V roce 1970 bylo v Itálii 1,2 miliónu domáckých dělnic. Autorka poukazuje na to, že v zemi neexistuje téměř ani jedno průmyslové odvětví, které by nevyužívalo tohoto druhu práce. V posledních letech se zvlášť rozšiřuje díky rostoucí nezaměstnanosti. Po propuštění z práce přijímají ženy ochotně práci domáckou. Domácká práce není typická jen pro zaostalá průmyslová odvětví a obory, ale i pro nejmodernější průmysl. Domácké dělnice jsou nuceny produkovat doma průmyslové výrobky v ceně miliard lir, které by byly jinak vyráběny v továrně.

Práce domáckých dělnic je pro kapitalisty velmi výhodná především proto, že v těchto případech neexistují ani pracovní smlouvy, ani sociální zabezpečení, ani podpora v nezaměstnanosti. Naopak, ženy jsou nuceny investovat značné prostředky do nových strojů nebo modernizovat staré. Jejich domovy se mění v domácí dílny, škodlivé pro ostatní členy domácnosti. Celá tato masa „vnější“ pracovní síly je hůře odměňována než tovární dělnice, které jsou chráněny odbory a kolektivními smlouvami. Domácká práce v některých podnicích zcela převládá a vstupuje jako konkurence továrních dělnic. Pracovní den domáckých dělnic není ohraničen. Výzkum provedený v Bologni ukázal, že v průměru pracují 8–12 hodin denně, ale často i 14–16 hodin. Přesto buržoazní propaganda tvrdí, že domácké dělnice tak hladce řeší problém skloubení dvojí role ženy, i když poznatky ukazují, že dlouhý pracovní den nemožňuje věnovat se dětem a domácnosti. Naopak, děti jsou vtahovány do práce příslušející dospělým a jsou tak vykořisťovány spolu s matkami.

V Itálii vzrůstá v posledních letech počet zaměstnaných vdaných žen. V roce 1960 činil jejich podíl 40 %, v roce 1967 již 50 %, z úhrnu zaměstnaných žen.

Italské dívky a ženy mají — stejně jako v jiných kapitalistických zemích — menší možnost vzdělání (zejména vyššího) než muži. Podle statistických údajů se celkový počet negramotných snížil za jedno desetiletí (1951–1961) z 5 456 005 osob (12,9 %) na 3 796 834 (8,3 %). Mezi ženami je počet analfabetů vyšší než mezi muži. Z 3 796 834 analfabetů představovaly ženy v roce 1961 2 341 539, muži 1 455 295. Percentuálně vyjádřeno představovaly ženy 57,2 %, muži 42,7 % negramotných. V roce 1969 byl tento poměr 56,7 % : 43,3 v neprospech žen.

V posledních letech se zvyšuje podíl obyvatelstva, které prošlo základní školou, avšak na všech úrovních vzdělání, včetně středních a vysokých škol, je počet žen menší než počet mužů. V základních školách tvořily dívky ve školním roce 1967/68 48,8 %, na středních školách 45,7 % z celkového počtu studujících. Dívky častěji opouštějí školu pro obtížné ži-

votní poměry rodin, zejména v zaostalých zemědělských oblastech jihu. Mezi dětmi, které neukončily střední školu ve školním roce 1970/71, byla nadpoloviční většina dívek.

Na celý školský systém má zhoubný vliv katolická církev. Školní programy jsou klerikalizovány a vyučující jsou předmětem soustavného ideologického nátlaku. Církev se cílevědomě snaží podrobit si státní školství a zároveň se rozšiřují soukromé školy, z nichž většina je v rukou duchovenstva. Církevními organizacím jsou podřízena mnohá vydavatelství školních učebnic, pomůcek a dětské literatury. Výuka náboženských disciplín je povinná na všech školách, výuka mateřského jazyka, literatury, dějin, přírodních věd a dalších předmětů je proniknuta duchem náboženství a podřízena církevním dogmatům. Italské školství je dlouhá léta v krizi a přes přijatá vládní usnesení probíhá jeho modernizace jen velmi pomalu. Nedostává se prostředků na školskou výstavbu, na nezbytné pomůcky, na přípravu vyučujících, na překonání odtrženosti školy od života. Obsah výuky je v hlubokém rozporu se stále rostoucími požadavky národního hospodářství, vědy a kultury.

Neřešeným problémem italské školy zůstává problém dívek. Škola jim nedává stejné možnosti získat takové vzdělání, jako mají chlapci, neboť celý obsah vyučování, celý pedagogický proces je uzpůsoben tak, aby se dívky orientovaly hlavně na úlohu matek a hospodyní, popřípadě na práci v „ženských“ odvětvích. I na středních odborných školách je výuka dívek orientována jinak než výuka chlapců. U dívek je příprava zaměřena především na oblast služeb. Dívky mají sice formálně právo studovat jakýkoli obor, ale nedostatek odborných technických škol a předsudky různého druhu jim prakticky znemožňují tyto školy navštěvovat. Jedinou výjimkou jsou obchodní a pedagogické školy. Ve školním roce 1967/68 představovala děvčata v systému středního odborného školství celkem 36 % z celku studujících, v soustavě technického vzdělání 21,8 %.

Tento stav se zákonitě odráží v pracovním zařazení. V italském průmyslu pracuje kolem 30 % nekvalifikovaných žen a jen 14 % kvalifikovaných. V kovoprůmyslu například je 31 % žen bez jakékoli kvalifikace a pouze 2 % kvalifikovaných. Téměř zcela je opomíjena odborná příprava dívek v zemědělských oblastech jihu. Tyto problémy, na jejichž řešení naléhají pracující třídy a Italská komunistická strana, jsou řešeny dílčími, vleklymi a nedostačujícími formami.

Jinou formou diskriminace italských žen je nespravedlnost v odměňování, i když ve srovnání s jinými kapitalistickými zeměmi jsou v současné době jejich mzdy a platy výhodnější. Je to výsledek úporného boje, který vedly v posledních letech všechny pokrokové síly v zemi. Zásada stejného odměňování za stejné množství a kvalitu práce je zakotvena v článku 36 ústavy a je podpořena řadou mezinárodních dohod. Itálie podepsala konvenci *Mezinárodní organizace práce č. 100 O stejném odměňování mužské a ženské pracovní síly za*

stejnou práci a jiné dohody. Přesto se o tuto otázku vede boj i nadále. Italští průmyslníci a velkostatkáři se snaží odbourat ustanovení a dohody o spravedlivém odměňování obsažené v kolektivních smlouvách a zakotvené v ústavě. V řadě odvětví činí rozdíl v odměňování stejně kvalifikovaných mužů a žen kolem 20 %. Mezi nejrozšířenějšími argumenty proti stejnému odměňování žen je — kromě „neplnohodnotnosti“ ženské pracovní síly — tzv. „absentismus“. Podnikatelé tvrdí, že není možné v praxi realizovat princip stejného odměňování, neboť ženská pracovní síla je pro ně dražší než mužská, protože ženy zůstávají častěji doma než muži. Tento argument je nepravdivý, neboť dělnice a jiné pracovnice dostávají mzdu jen za odpracované hodiny nebo za množství výrobků.

Nevyhovující je také ochranné pracovní zákonodárství a ochrana mateřství. Kapitalisté dosahují zvyšování produktivity práce nejen zdokonalováním techniky a technologických procesů, ale i zvýšením fyzického a neuropsychického zatížení pracujících tým, že porušují existující normy ochrany práce. Roste také počet úrazů, a pokud jde o smrtelné úrazy, připadá na jeden den 15 smrtelných případů. Vysoká úrazovost je odrazem zvyšujících se výkonových norem a obcházení bezpečnostních opatření. To vše dopadá i na pracující ženy, kde jde pak velmi často o ohrožení mateřství, neboť více než polovina pracujících žen v Itálii jsou mladé ženy ve věku, kdy mohou mít děti.

Jedním z prvních zákonů, které byly v poválečné Itálii přijaty hned po vyhlášení ústavy, byl zákon č. 860 z roku 1950 o fyzické a hospodářské ochraně pracujících matek, o němž byl před jeho přijetím sveden několik let trvající boj. Zákon dává pracující ženě právo na 80 % platu v době mateřské dovolené. Délka mateřské dovolené je různá podle kategorií pracujících. Zákon zakazuje propustit těhotné ženy a matky do jednoho roku věku dítěte. Zakazuje dále výkon těžkých fyzických prací, předpokládá založení jeslí při podnicích a lékařskou pomoc při porodech. Zákon není důsledně dodržován a vyžaduje novelizaci již proto, že se nevztahuje na řadu kategorií pracujících žen. Jsou z něho vyňaty ženy pracující na poloviční pracovní úvazek, nádenice, sezónní a domácí dělnice. Tři odborové svazy (CGIL — *Všeobecná italská konfederace práce*, CISL — *Italská konfederace odborů pracujících*, UIL — *Italský svaz práce*) činí spolu s Italskou komunistickou stranou nátlak na parlament, aby byl zákon č. 860 změněn.

V Itálii je zcela nedostatečná síť dětských předškolních zařízení a nedostatečná je i jejich kvalita, neboť jsou většinou v rukách soukromých osob nebo náboženských organizací. Státní síť těchto zařízení je řízena *Národní organizací ochrany mateřství a dětí* (ONMI — *Federazione dei bambini*), která byla vytvořena ještě v období italského fašismu v r. 1925. Podle údajů z roku 1970 bylo v Itálii 562 jeslí se 40 000 místy a téměř všechny byly vedeny ONMI. V téže době bylo však v Itálii 3 milióny dětí ve věku do

tří let. V Neapoli například ONMI pečuje pouze o 0,4 % dětí jeselského věku, v Campagni o 0,7 % dětí. V benátské oblasti navštěvuje jesle jen 13 dětí z tisíce, v Kalábrii 8 a na Sardinii 9. Dokonce ani v tak velkých centrech, jako je Milán a Řím, není problém dětských jeslí téměř řešen. V některých městech činí poplatek v zařízení ONMI 25—40 tisíc lir měsíčně za jedno dítě.

Demokratické síly Itálie bojují za vytvoření široké státní sítě dětských jeslí a mateřských škol. Vytyčily požadavek reorganizace ONMI a vytvoření takové výchovné osnovy, která by odpovídala moderním požadavkům.

V roce 1968 schválil parlament výstavbu státních dětských zařízení a v roce 1971 přijal po dlouholetém boji usnesení o výstavbě 3800 jeslí v letech 1972—1976, které by vedly buď civilní, nebo náboženské orgány.

Stejně obtížné jsou prosazovány pokrokové zákony a praxe v jiných oblastech. Jestliže v pracovních a politických vztazích bylo již v dřívějších letech dosahováno alespoň dílčích úspěchů vedoucích k rovnoprávnosti žen, pak nejkonzervativnější baštou bylo rodinné právo. Až do zcela nedávné doby existovaly (a v mnoha směrech ještě existují) staré zákony, přijaté před vyhlášením ústavy a zakotvující podřízené postavení ženy. Platily zákony z r. 1930 a z Občanského zákoníku z roku 1942, velmi konzervativní a reakční. Podle těchto zákonů je žena doživotně povinna sdílet postavení muže, mít jeho jméno, všude ho následovat a poslouchat ho.

Do roku 1968 nebyla například nevěra muže nijak reglementována. Naproti tomu nevěra ženy mohla být a byla soudně stíhána. Muž mohl být veden k odpovědnosti jen v případě, že žil s milenkou v manželském domě či bytě.

Do konce roku 1970 nemohlo být manželství rozvedeno. V roce 1966 žilo 5 miliónů Italů v tzv. „nezákonném“ manželství, kde se však rodily manželské děti, právně patřící prvému partnerovi ženy. Ten o ně také mohl kdykoli požádat a rozbit šťastné „druhé“, avšak nezákonné manželství. Boj o rozvod, jehož uzákonění navrhovaly téměř všechny politické strany a organizace, vyvrcholil 31. listopadu 1970, kdy byl rozvod uzákoněn. Manželství je nyní možné rozvést v případě dlouholetého uvěznění jednoho z manželů, při pokusu o vraždu příslušníka rodiny, v případě, že manželé spolu nežijí 5—7 let, v případech duševní choroby a při přijetí cizí státní příslušnosti. Rozvodový zákon neřeší všechny problémy spjaté s porobou ženy v rodině, je ale významným pokrokem.

Do roku 1971 platil zákon z období fašismu (přísné střežení katolickou církví) zakazující přerušování těhotenství a používání ochranných prostředků proti početí. Každoročně tak docházelo k 3 miliónům nezákonných potratů a tisícům úmrtí. V Itálii se také dosud nedělá téměř nic pro rozšíření vědecké informace v této oblasti, osvěta je minimální, stejně jako pohlavní výchova. Mateřství je velmi často vynuceným faktorem, příčinou nesvárů a těžkých rodinných situací. Katolické kruhy se ostře postavily proti regulaci porodnosti,

ale problém nezmizel. V encyklice papeže Pavla VI. *Humanae vitae* z roku 1968 byl vyložen rozhodný postoj církve k ochraně proti početí a bylo doporučeno regulovat porodnost jinými prostředky, které nejsou v rozporu s „křesťanskou morálkou“. Avšak i v tomto směru bylo nyní dosaženo určitého pokroku a interupce je v některých případech povolována.

*

V Itálii existuje hluboká propast mezi ústavně právním postavením ženy, které předpokládá rovnoprávnost v hospodářském a společenském životě, a praxí. Základní příčinou faktické nerovnoprávnosti a diskriminace žen je politika velkého kapitálu, posílená vlivem katolické církve, která navazuje na reakční tradice minulosti. Ženská pracovní síla je nejvykořisťovanější služkou italské společnosti, má nízkou kvalifikaci, většinou nízkou kulturní úroveň a politické uvědomění. Italská komunistická strana vychází z programu demokratizace země a považuje řešení ženské otázky ve všech jejích dimenzích za jeden z rozhodujících prvků své politiky. Staví se do čela demokratických sil a podporuje prosazování pokrokového zákonodárství a jeho uvádění v život. Její vliv na široké masy žen také postupně vzrůstá, i když je nutno vidět — jak na to často ukazují představitelé Italské komunistické strany — že jde o postupný proces, ve kterém se ženy jen pomalu zbavují tisíciletých přetřtů, umocněných bezprostředním vlivem Vatikánu.

Kniha sovětské autorky E. P. Blinové je poučná. Na základě mnoha faktů, konkrétních rozborů, srovnání zákonných ustanovení a skutečností ukazuje moderní kapitalistickou společnost v její nezkraslené podobě. Chudoba, útlak, zaostalost, nevědomost více než poloviny italského národa — žen — jsou výsledkem kapitalistických výrobních vztahů, které záměrně drží v porobě mocnou sílu, jakou představují italské ženy.

Jaroslava Bauerová

A. K. Uledov: Struktura obščestvennogo soznanija. Těoretiko-sociologičeskoje issledovanije (Struktura společenského vědomí)

Moskva, Mysl 1968. 324 s.

Svou knihou *Struktura obščestvennogo soznanija* rozšířil autor řadu badatelů, které zaujala stále živá problematika společenského vědomí a jeho struktury, neboť — jak autor v závěru své knihy poznamenává — „problém struktury společenského vědomí nemůže být nikdy vyřešen s konečnou platností, protože duchovní život společnosti je v neustálé změně a vývoji. Jeho plodné řešení bude záležet především na vědeckém zdůvodnění metodologických principů vědecké analýzy vědomí, jednoho z nejsložitějších jevů společenského života.“

Uledov upozorňuje na aktuálnost problému struktury společenského vědomí zvláště v socialistické společnosti, neboť — jak pozname-

nává — její řízení se neobejde bez znalosti zákonitých vztahů společenského vědomí a společenského bytí, a tudíž bez znalosti podstatných vzájemných vztahů strukturálních prvků vědomí, konkrétního stavu společenského vědomí.

Uvádí tradiční pojetí struktury společenského vědomí jako souhrnu ideologických forem, ale zároveň připomíná, že toto pojetí již neodpovídá poznatkům současné vědy o jevech duchovního života společnosti. Konfrontuje obě zásadně různá pojetí, ukazuje, jak se s touto problematikou vyrovnávali četní badatelé v socialistických zemích. Zvláště je třeba vyzvednout, že se sám snaží o vlastní tvůrčí přístup k této problematice a — jak ostatně napovídá již podtitul knihy „Těoretiko-sociologičeskoje issledovanije“ — všímá si zejména *sociologického aspektu* zkoumané problematiky.

Zdůrazňuje, že strukturu společenského vědomí lze odhalit pouze pomocí analýzy systému společenských vztahů a potřeb, jež v důsledku těchto vztahů vznikly. A protože se společenské vztahy v různých historických dobách mění, mění se i struktura společenského vědomí. Upozorňuje, že při analýze společenského vědomí dochází u některých autorů k nesprávnému zužování jeho obsahu, a sám se snaží o to, aby ukázal předkládanou problematiku v celé šíři, seznámil s výsledkem zkoumání jiných autorů v této oblasti a teprve pak přistoupil k samostatnému řešení. Právě tato samostatnost, tvůrčí přístup a originalita jeho řešení je hlavním přínosem práce. Především objasňuje, v čem spočívají *metodologické principy zkoumání struktury společenského vědomí*. Ukazuje princip různorodosti aspektů při odhalování struktury společenského vědomí a zároveň chce postihnout strukturu vědomí v jejím sociologickém aspektu. Je přesvědčen, že právě tento aspekt dává možnost hlouběji proniknout do složitě struktury společenského vědomí a ukázat jeho aktivní úlohu v životě společnosti.

Jednotlivé kapitoly knihy jsou věnovány *metodologii zkoumání společenského vědomí a jeho struktury, analýze druhů, sfér, typů, stavů a vzájemných vztahů společenského vědomí*.

Za důležitý metodologický princip zkoumání pokládá Uledov zkoumání z mnoha hledisek. Proto zdůrazňuje, že je nutno gnoseologickou analýzu doplnit analýzou sociologickou, což ostatně — jak sám podotýká — není požadavek nový, neboť již Durkheim si uvědomoval jeho důležitost, ovšem „nedokázal organicky spojit sociologickou analýzu s analýzou gnoseologickou, protože se pokoušel vyřešit tento úkol z pozic idealismu“. Autor správně ukazuje, že toto spojení je vlastní teprve marxismu. Nutnost využití gnoseologického a sociologického aspektu při zkoumání společenského vědomí vidí Uledov v samé podstatě marxistické filosofie, která představuje jednotu dialektického a historického materialismu.

Autor se dále zabývá specifičností jednotlivých hledisek zkoumání, upozorňuje na nedostatečné využívání sociologického aspektu,